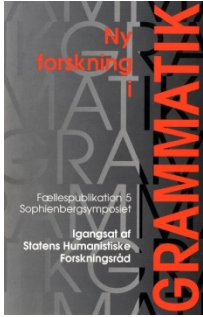

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Det trinoculære synspunkt i grammatikskrivning Fra valensled til sætningsled	
Forfatter:	Lisbeth Falster Jakobsen	
Kilde:	P. Colliander og I. Korzen (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik 5</i> , 1998, s. 245-270	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1998

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Det trinoculære synspunkt i grammatikskrivning Fra valensled til sætningsled

Lisbeth Falster Jakobsen
Tyskprojektet

1. Grammatikskrivningens komplicerede optik

M.A.K.Halliday omtaler i sin artikel fra 1996¹ „the trinocular vision“, når der skal skrives grammatik:

The „trinocular“ principle in the grammatics can be simply stated. In categorising the grammar, the grammarian works „from above“, „from roundabout“ and „from below“; and these three perspectives are defined in terms of strata. Since the stratum under attention is the lexicogrammar, „from roundabout“ means ‘from the standpoint of the lexicogrammar itself’. „From above“ means ‘from the standpoint of the semantics: how the given category relates to the meaning (what it „realises“)’. „From below“ means ‘from the standpoint of morphology and phonology, how the given category relates to the expression (what it „is realised by“)’. What are being taken into account are the regularities (proportionalities) at each of the three strata. (s. 26)²

Det tyske grammatikprojekt står ofte over for denne tredobbelte optik. Grammatikken har som mål at skrive en funktionel grammatik for studerende på universiteter og højere læreanstalter som bundniveau. Traditionelle grammatikker holder sig normalt inden for synspunkterne ‘nedefra’, „similarity of formal make-up“ (Halliday 1996:16) og ‘det samme niveau’, ‘from roundabout’, den ene kategoris tilpasning til

1 Jf. Halliday (1996).

2 ‘Lexicogrammar’ vil sige en sprogbeskrivelse, som på paradigmatiske grundlag skildrer alle valg, der kan foretages inden for paradigmer (som oftest semantiske), gående fra de mest grovmaskede (least delicate) grammatiske valg og helt til de mest finmaskede (most delicate) valg af leksikalske størrelser.

andre kategorier i systemet. Og de holder sig for største delen til udtrykkene i disse tegn størrelser, i mindre grad til disses indhold (når undtages fleksiver og affikser, der normalt også får en indholdsbeskrivelse).

En funktionel grammatik er principielt en grammatik, der ikke blot er deskriptiv på udtryksplanet, men også på indholdsplanet. Det Halliday-ske leksikogrammatiske paradigmatiske system er fortrinsvis et semantisk valgsystem, for så vidt som det især behandler udtrykkene på niveauet 'nedefra'. Nu er det en traditionsbunden og stædig københavnsk opfattelse, at tegnet er dobbeltsidigt, en gensidig relation mellem et indhold og et udtryk. Indholdet skal forstås som den Hjelmslevske indholdsform. Og da tegn kan være både simplekstegn og komplekse tegn, følger, at der foruden den trinoculære betragtningsmåde i niveauer også er en dobbeltoptik i dimension på hvert af de tre niveauer: morfemerne har både et udtryk og et indhold, og dele af den fonologiske beskrivelse (tryk- og intonationsforhold) har et systematiserbart indhold. 'På samme niveau' har et system af kategorier både på udtryks- og indholdssiden, som ikke behøver at være sammenfaldende. Niveauet 'ovenfra', „similarity of function in a context“ (Halliday 1996:16) kan ses som relationen mellem kategoriens indholdsform og indholdssubstansen, what it „realises“. Sprogligt indhold og „meaning“ er således ikke det samme; meaning er den funktion, der går ud til den ikke-sproglige verden.

Den funktionelle grammatik vil ikke blot være deskriptiv over for sprogsystemets to sider, men som den specielt funktionelle synsvinkel også forsøge at relatere sprogsystemet til en beskrivelse af sprogbrugen. Dette mål implicerer, at der også må være en behandling af forholdet mellem de sproglige strukturer og den strukturering, vi har af den ikke-sproglige verden, „what it realises“.

Et af de områder, der specielt tydeligt aktiverer det tredobbelte niveau-syn kombineret med det dobbelte dimensionssyn, er spørgsmålet om valens. Det er klart, at der med denne komplicerede optik ophober sig en del vanskeligheder, som den traditionelle grammatik ikke har. Vanskelighed nr. 1 er relationen mellem sproget i brug, forstået som sproglige data og den systematiske beskrivelse heraf.

2. De grammatiske strukturer og sprogbrugen

En grammatik er en beskrivelse af et meget „krystalliseret“ område af sproget, nemlig et område, hvis elementer er temmelig fastlagte i deres antal og funktionsmåder inden for sprogsamfundet. En grammatik (som modsætning til leksikonbeskrivelser) er her forstået som en systematisk beskrivelse af klasser af sproglige tegns syntagmatiske egenskaber og foreliggende kombinationsmuligheder inden for et system af paradigmatiske valgmuligheder; og den ligger tydeligvis et par abstraktionsskridt væk fra data selv, sproget i brug. Sprog i brug er på det abstraktionsmæssige grundtrin, det egentlige udgangspunkt for grammatiske beskrivelser, specifikke realiser af de enkeltsproglige systematiske muligheder. ‘Specifik’ betyder her, at den sproglige ytring er unik, forstået på den måde, at den er fremsat i en bestemt kommunikationssituation, som indeholder en bestemt producent og recipient i en bestemt kontekst. Det vil sige, at man ved ytringens indlejring i kommunikationssituationen får en del faktorer med i købet, som det er ret problematisk at generalisere over, både fordi de er mange og af ikke-sproglig karakter, og fordi de er unikke på en uigennemskuelig måde. Mangfoldigheden er for stor for hver enkelt faktorklasse. Desforuden kommer der endnu en faktor til, nemlig det forhold, at den enkelte ytring for det meste ikke er enkeltstående, men et nummer i den række af ytringer, som udgør den samlede tekst. Selve tekstualiseringen af ytringer er ikke upåvirket af, hvilket nummer ytringen er i rækken.

Disse faktorer kan ikke negligeres, for så er vi tilbage i sætningsgrammatikken, som vi netop ønskede at tage afstand fra, eftersom den i vid udstrækning begrænser sig til beskrivelser af sprogsystemet. På den anden side kan de helt specifikke pragmatiske faktorer heller ikke være udgangspunktet, for så skriver man case-studies og ikke grammatik (som man undertiden ser fx i samtaleanalyser). Det vil så sige, at man er nødt til at tage en middelvej, hvor man slipper disse faktorer ind, men på en noget abstraheret måde.

Problemet kommer selvfølgelig især til at ligge på indholdssiden, på spørgsmålet om, hvad givne realiserede konstruktioners indhold er. Det er en erkendelse, at den mest generelle, enkle og overskuelige ende af sprogbeskrivelsen ligger på simplekstegnene; jo højere vi kommer i konstruktionsniveauerne, dvs. jo nærmere vi kommer det helt realise-

rede plan, jo mere mangfoldige bliver beskrivelserne af disse overliggende kategorier; de har som oftest adskillige realisationsmuligheder. Hertil kommer den tankegang, at der er noget, der hedder indholdssyntaks. Det vil sige, at der bl.a. er regler for kombinationer af indhold, ligesom der er det for kombinationer af udtryk. Selve syntagmatiseringen af tegn trækker dels fra i de enkeltstående tegns potentiale, dels tilføjer selve syntagmet andre træk, som de enkelte tegn ikke har. Når disse ting lægges sammen, må det erkendes, at realisaternes store specificitet medfører en høj specificationsgrad i beskrivelsen af dem.

En måde at komme ud af dette problem på ville være bare at sætte sig tilbage og sige, at denne ende af konstruktionshierarkiet så unddrager sig systematisering. Men det ville være at unddrage sig forpligtelsen, for der er selvfølgelig mange systematiske træk ved realisationer; man står jo ikke og skal begynde helt forfra som afsender eller modtager over for konstruktioner i hvert kommunikationsøjeblik. De fleste grammatiske konstruktioner har en eller flere standardfortolkninger, som man kan beskrive på et abstraktionstrin, der ligger et skridt fjernet fra realisationsomstændighederne selv. Hvis der er flere indholdsvarianter af samme udtryksstruktur, skal der naturligvis stadigvæk en fortolker til at afgøre, hvilken en der er den sandsynlige i konteksten; men det kan dog stadigvæk lade sig gøre at beskrive varianterne indholdsgrammatisk.³

Men der er også spørgsmålet om den enkelte afsenders frie, ustandardiserede benyttelse af en given udtryksstruktur, som kræver en utraditionel indholdsfortolkning. Det sidste punkt er en del af teoretisk funktionel tankegang: hvis den pragmatiske indskydelse, som en aftager har, er den grundlæggende forudsætning for en sproglig realisation, så må den, set ud fra sprogbrugen, som sådan stå over det semantiske valg, der igen står over det udtryksmæssige valg. Selvom den pragmatiske indskydelse ligger uden for grammatikskrivningens arbejdsområde, så må der i den funktionelle grammatiske beskrivelse tages højde for den. Der må gives plads til et vist beskrivelsesmæssigt albuenum inden for en skala af ét indhold til ét udtryk, over så at sige normerede indholdsvariationer og til den helt individuelle engangsrealisation, som endnu kan fortolkes til et rimeligt indhold.

3 Jf. Heltoft/Falster Jakobsen (1996).

Dette synspunkt fører selvfølgelig til en opfattelse af, at der er en mere og mindre prototypisk omgang med de sproglige midler, som skal afspejles i den grammatiske beskrivelse. Det medfører for den grammatiske anskuelse, at der ikke kan være en ganske entydig afledningsvej fra abstrakte langue-strukturer og til realiserede strukturer.

Variationsbredden medfører også en anden ting, nemlig at afsenderen og modtageren kommer til at stå som arbitrer for, hvad der kan siges, og hvad der skal forstås i det enkelte tilfælde. Men da grammatikken ikke kan operere på et unikt case-niveau, vil det igen sige, at den afsender og den modtager, som en grammatik kan definere, er en abstraheret uspecifik afsender og modtager, fantasiløse personer, som kun arbejder normeret og koderer og dekoderer prototypisk. Hvad den faktiske afsender og modtager gør, ligger uden for grammatikkens rækkevidde. Men det løser ikke en ud af det problem, at de unormerede realisater bør kunne analyseres mht. deres afvigelser, og at de normalt faktisk forstås på trods af afvigelser.

Begrebsparrene normering/faktisk realisering og prototypisk/nonprototypisk viser, at funktionalismen har forladt det matematiske paradigme, der arbejder med diskrete kategorier, og er gået over til et mere biologisk paradigme, der arbejder med statistiske forekomster, der fastsætter prototyperealisationen inden for kategorien, men altså også arbejder med, at mangelfulde realisationer skal kunne henregnes under kategorien. Fordi det er en erkendelse, at mange realisater er mangelfulde, og fordi viljen til kommunikation under alle omstændigheder er kraftigere end korrekthedens rolle i kommunikationen. I det virkelige liv, i sproget i brug.

Dette synspunkt har ofte været negligeret i grammatikskrivning, hvor man tit bevæger sig inden for nogle korrekthedsforestillinger og nogle forestillinger om entydighed i afledningsvejen fra abstrakt struktur til realitat, som ikke synes at have meget realitet i sig. Dette skal så ikke forstås som et forsvar for en totalt opgivende holdning over for spørgsmålet korrekthed og normering; men jeg synes, at jeg undertiden, bl.a. inden for beskæftigelsen med valens, oplever en ret stor utålsmohed i opfattelsen af, hvad der er mulige realisationsmåder. Disse opfattelser er ofte urimelige i forhold til det, der faktisk kan laves og forstås, og kan

sikkert skyldes mangel på pragmatisk fantasi i forestillingen om den kontekstuelle baggrund, der måtte være til den specifikke ytring, jf. Fauconnier (1994:xxi):

It follows that meanings assigned to sentences in isolation [...] are obtained in reality by building local, maximally simple contexts in which the sentences can operate [...]

Men:

The minimal context observations do not generalize to larger ones. Rather, in scientifically unsurprising fashion, it is the principles applicable to the general case that also explain the minimal one as a special instance under special circumstances.

I funktionel grammatik, der opererer med et vist spillerum for producent og recipient, er en mere fleksibel beskrivelse påkrævet. Flexibiliteten kan fx opnås ved at regne med prototypiske og marginale realisationer, og med, at vejen fra den beregnede sproglige kodning, valensen, til realisationen, ikke behøver at være den lige vej.

3. Valens

Alle disse overordnede overvejelser spiller ind over for det grammatiske begreb valens. Valens bliver som regel hyldet som en helt indlysende ide med en mulig frelseragtig power til at løse en del af især fremmedsprogbrugers realisationsproblemer. Specielt jo i et sprog med mange formforskelle som tysk. Men når man så prøver at anvende foreliggende valensbeskrivelser over for de omtalte problemer, bliver man som oftest skuffet. Det virker ikke i praksis. Så hvis man agter at bibeholde valenstanken i grammatikbeskrivelsen, må man begynde med at overveje, hvad skavankerne er. Det vil jeg så prøve i det næste.

3.1 Valensansættelsens problematik

Som en begyndelse kan man overveje, om valens er et leksikografisk eller et grammatisk problem. Det er begge dele. Det er leksikografisk for så vidt, som det beskriver det enkelte ords, in casu det enkelte

verbums eget indhold samt dets syntagmatiske potentiale på udtryks- og indholdssiden. Og det er grammatisk for så vidt som, at når potentialet realiseres, så har vi et syntagma. Og syntagmer er grammatikkens område.

Hvor kommer så selve valensansættelsen i det enkelte tilfælde fra? Ja, som alle leksikografiske oplysninger er det en abstraktion ud fra en række realiserer. Valens kan ikke umiddelbart opleves; det er en tilbage-regning fra et datamateriale. Det forudsættes, at data er et indsamlet, og ikke et selvlavet materiale. Nu er et helt fordomsfrit indsamlet data-materiale som regel af meget broget karakter, så første skridt må være at sætte nogle kriterier op for det materiale, man så endelig vil beregne valensen ud fra. Der er her to forskellige overvejelser: for det første en mere objektiv overvejelse, nemlig om alle forskellige, men i øvrigt regelrette realisationsmåder skal være udgangspunktet for ansættelsen. Jeg tænker her på, om realiserer med verbet i aktiv, passiv, imperativ, infinitiv, participium alle skal gælde i én pulje. En smule eftertanke vil afsløre, at det ikke kan lade sig gøre: man får på den måde ikke en entydig valensangivelse. En normal valensfastsættelse efter den tyske tradition tager sit udgangspunkt i kontekstuafhængige aktivsætninger med verbet i simpleksform.

Den anden overvejelse er mere subjektiv, nemlig bortvisning fra data-samlingen af eksempler, som man synes er mærkelige eller helt forkerte. Hvis denne skelnen skal opretholdes, så må man i hvert fald kunne eksplicitere bortvisningen inden for samme begrebsapparat som det, man bruger på eksempler, der anses for korrekte. Helt forkerte realiserer fører som oftest til tolkningssammenbrud eller i det mindste til stærkt ubehag, hvilket er med til at dømme dem fejlagtige; de er normalt af ringe funktionel-teoretisk interesse. Et eksempel på fejl i et valensleds konstruktion (rektions/selektionsfejl) er (1); et eksempel på fejl i dependensforholdene (et valensled for meget) er (2):

- (1) a *Sie wohnt *eine Villa* Sie wohnt in einer Villa
b *Sie bewohnt *in einer Villa* Sie bewohnt eine Villa
- (2) Er becherte *es* die ganze Nacht
'Han kævede den hele natten'

Derimod er de lidt „mærkelige“ realiser af større interesse. Lidt skæve valensrealisationer, som samtidig ofte virker nye, har som regel det ved sig, at de godt kan tolkes inden for indholdssyntagmatiske kategorier; dette viser, at hvis selve realisationsmåden ikke svarer til den valens, man sædvanligvis tilskriver verbet, så må tolkningsmuligheden komme et andet sted fra i indholdssyntagmet. Ergo må der være nogle niveauforskelle fra valens til realiserat (se videre afsn. 4).

En anden ting er, at enhver abstraktion har til formål at skabe et mindre antal kategorier, end der er eksempler. Det vil sige, at en abstraktion satser på enkelte træk ved individerne som fælles og undertrykker resten. Det vil igen medføre, at en kategorisering er afhængig af de opsatte kriterier, og at der evt. kan laves forskellige kategoriseringer over samme data alt efter de valgte kriterier.

Hvis man sammenregner det forhold, at valens er en abstraktion over et mere broget datamateriale, og at enhver abstraktion er afhængig af sine kriterier, så kommer man derhen, at der ikke findes en gudgiven valens for det enkelte ord; der findes en af grammatikeren/leksikografen fastsat valens ud fra givne kriterier. Så et første krav til beskriveren må være, at vedkommendes valenskriterier er tilstedeværende og eksplicite. De i denne beskrivelse anvendte kriterier er på udtrykssiden en kombination af okkurrensmulighed (kan eller skal et valensled realiseres?) og formmulighed (hvilke konstruktioner kan valensleddet antage i realiserat?). Et ords valensfastsættelse er således allerede baseret på en prototypeanskuelse – og når to kriterier er indblandet, så er muligheden endnu større for, at der kan ansættes forskellige valenser, alt efter hvilket kriterium man lader veje tungest.

Der er ikke noget, folk kan blive så uenige om, som om det enkelte verbs valens. Det kan grammatikeren tage med nogen sindsro, thi det er ikke hans problem at sætte det enkelte verbs valens. Det skal leksikografen gøre. Grammatikeren skal udtale sig om de generelle aspekter ved valensansættelse; herunder også om de generelle problemer og mulige fluktuationer, som abstraktionerne fremkalder. Valens skal ikke gøres bedre og mere skudsikkert, end det er. Det skuffer bare folk.

3.2 Valensmønstre over for realisationsmønstre

Eftersom særdeles mange verber åbner for mere end ét valensled, er en hovedegenskab ved flervalens distinktivitet, dvs. at verbet til valensleddene uddeler sådanne træk, at disse kan skelnes fra hinanden. Det kan være indholdstræk, formmæssige træk og positionelle træk, i forskellige kombinationer – og selvfølgelig forskelligt efter de forskellige sprogs indretning. Hovedsagen er, at der foreligger distinktioner. Således er hoveddistinktionen mellem to størrelser i en valenskombination, der begge havner som objektet i en aktiv sætningskonstruktion, forskellig på tysk og dansk. På tysk bygger distinktionen på konstruktionsforskellighed (forskellig kasus eller præpositiv), medens valensen har en meget ringe indflydelse på positionsmulighederne i realiseret (jf. Colliander 1998:218 f.). På dansk bygges valensdistinktionen mellem de to kasusobjekter ikke på kasusforskelle (de vil begge være i akkusativ), men på en rigid positionel rækkefølge, så længe de to objekter står ved siden af hinanden⁴:

- (3) a Ich schenkte meiner Schwester das Auto
 b Ich schenkte das Auto meiner Schwester
 c Jeg forærede min søster bilen
 *Jeg forærede bilen min søster

Der findes så forskellige kombinationer af distinkte valensled, de såkaldte mønstre, således af verber kan kategoriseres efter disse forskellige mønstre. Det kaldes valensmønstre.

Nu er det jo sådan, at de fleste verber kan realiseres i aktiv, passiv, imperativ, infinitiv og participier. Så hvis valensfastsættelsen er foretaget på aktive simplekskonstruktioner, så står man over for det problem, hvad man vil gøre ved de andre typer konstruktioner. Der er to veje ud: enten fastsættes der en valens pr. konstruktionstype – og det vil være ret

4 Positioner spiller i forskellige sprog en meget forskellig rolle som markør af relationale værdier og derfor også af valensværdier. For valensleddene selv må siges, at der på tysk spiller så mange træk fra forskellige parametre ind på vejen fra den abstrakte valensværdi til det endelige resultat, at valensens påvirkning af de endelige positioner i realiseret må betragtes som svag. På dansk er den lidt stærkere.

ekstravagant i en leksikonsammenhæng. Eller også skal der ansættes en eller anden derivationsvej fra valens til realiseret; det er så grammatikkens problem. Det medfører en flerniveaugrammatik. Jeg hylder sidste anskuelse og skelner mellem valens og det realiserede, og mellem valensmønstre og realisationsmønstre. Så vidt er der i hvert fald to niveauer, hvoraf valensen er det abstrakte niveau.

I valensmønstre kan der så kun være tale om potentialer af realisationer, hyppigt ikke blot én realisationsmulighed. Dette gælder på udtrykssiden både for okkurrensen og konstruktionsmuligheden. Det mest slagkraftige eksempel plejer at være 1. valensleds potentialer. Konstruktionsmæssigt skal det i indholdsmæssigt aktive simplekskonstruktioner⁵ realiseres som subjekt og på tysk i nominativ, i passivsætninger kan det realiseres, men aldrig som subjekt, men som regimen i en præpositionsgruppe med *von* eller *durch* og heraf i hhv. dativ eller akkusativ. Okkurrensmæssigt skal det realiseres i indholdsmæssigt aktive simplekskonstruktioner; i imperativsætninger kan det realiseres, i pseudopassiv- og infinitivsætninger kan det aldrig realiseres, og i passivsætninger kan, men skal det ikke realiseres:

(4) (om teknomusik)

Ob Beat- oder Hippie- oder Punktbewegung: dekl.sætn. *alle*_{1.val.} haben immer etwas versprochen, etwa eine Revolution. pass.sætn. Nur ist nichts erfüllt worden. [...] Die Leute sagen: imp.sætn. verspricht *ihr*_{1.val.} doch auch was. dekl.sætn. Aber *Techno*_{1.val.} verspricht nichts. Das ist kein Defizit. Es ist Wahnsinn, inf.sætn. heute etwas zu versprechen (*Zeit Mag.* 7.11.97,33)

(5) Sie glauben, Techno sei nur gut, pass.sætn. wenn der Staat *durch* *ihn*_{1.val.} gestürzt wird (*Zeit Mag.* 7.11.97,33)

Valensleddet har altså et potentialer på udtrykssiden. Dette skæres i realisationsmønstret ned til én og kun én mulighed for okkurrens og konstruktion. Valensleddet er enten realiseret eller ej. Ikke begge dele på én gang. Det realiserede valensled for en verbalform er et sætningsled. Og der kan kun vælges én konstruktionsmåde ad gangen. Hvad an-

5 Denne lidt omstændelige karakteristik tager højde for de såkaldte pseudopassiver, jf. (28).

går leddets positionelle potentiale, så hæfter potentialet stadig ved det valgte sætningsled med den givne konstruktion, så længe lineariseringen endnu ikke har fundet sted: de fleste typer af sætningsled har flere positionsmuligheder, og de forskellige positionsmuligheder yder et forskelligt bidrag til informationsopbygningen. Dette potentiale opløses først ved den endelige realisation.

- (6) Techno: Das war mal der Traum vom Pop ohne Star. Hat *es*_{val.1} diese Demokratisierung_{val.2} gegeben? Oder gibt *es*_{val.1} doch wieder einen kapitalen Feudalismus_{val.2}, etwa durch Sponsoren?
- (7) Und welche Rolle spielt der DJ [Diskjockey], wenn das Werk erst im Augenblick seiner Aufführung entsteht?
*Den alten Werkbegriff*_{val.2} gibt *es*_{val.1} nicht mehr (*Zeit Mag.* 7.11.97,34)

Der er således faktisk tre niveauer i realisationsgangen fra valens til endeligt realiseret: valensniveau, realisationsmønsterniveau og endeligt realiseret. Den her skildrede gang gennem niveauerne er gangen for den dispositionsmæssige fremstilling, ikke en heuristisk arbejdsgang. For den er jo modsat: fra endeligt realiseret til valens.

Men hvis man ikke holder niveauer og dimensioner ude fra hinanden, kan der let opstå uklarheder i beskrivelsen. Læg mærke til, at valensbetegnelser som Subjekt – Objekt – Adjekt for det maksimale antal led i et valensmønster, sådan som de bruges i den københavnske udgave af fransk valens⁶, ikke kan bruges af mig, (selvom jeg sympatiserer med den indholdskategorisering, der knyttes dertil), fordi subjekt og objekt tilhører sætningsledsniveauet, altså realisationsmønsterniveauet og ikke valensmønsterniveauet.

- (8) a Techno ist nur gut, wenn *er*_{val.1-subjekt} *den Staat*_{val.2-objekt} stürzt.
 b Techno ist nur gut, wenn *der Staat*_{val.2-subjekt} *durch ihn*_{val.1-adverbial} gestürzt wird.

I stedet bruges der så termerne 'valensled 1, 2, 3'. Til gengæld for den-

6 Jf. fx Herslund (1996).

ne funktionsmæssige klarhed får man ved opsplitningen i to niveauer et illustrationsproblem: man kan ikke umiddelbart gengive abstraktioner i naturligt sprog. Og man får specielt mange problemer, hvis man prøver at ville notere potentialer på en enkelt og overskuelig måde. Hvis man skal gengive abstraktioner i naturligt sprog, bliver det samtidig et realiseret af en af potentialets muligheder. I denne grammatik gøres der det, at valensmønstrene illustreres med aktive simplekssætninger, idet der hele tiden gøres opmærksom på manglerne ved denne form for illustration, nemlig at man ikke kan gengive potentialet på denne måde.

3.3 Udtryksvalens og indholdsvalens

En anden grund til, at valensbeskrivelser ofte er uklare, er, at udtryksvalens og indholdsvalens blandes sammen. Eller at man sætser ensidigt på den ene side af tegnet og lader det stå for „valens“ som sådan. Efter som et tegn har to sider, et udtryk og et indhold, er det rimeligt at antage, at det samme gør sig gældende for valensen: at verbum stiller krav til sine valensled, både til udtryk og indhold. Det er klart nok, at der er indholdsselektion fra verbets side over for de enkelte valensleds leksikalske udfyldning. Det er også rimeligt klart, at verbet uddeler nogle overordnede, ret abstraherede indholdsroller til valensleddene. Det fremgår tydeligt, at *elefanten* og *musen* i

- (9) a *Elefanten*_{val.1} tramper *musen*_{val.2} *flad*_{val.3}
 b *Musen*_{val.1} tramper *elefanten*_{val.2} *flad*_{val.3}

har fået et tillægsindhold i form af en rolle, og at denne rolle ikke kan beregnes ud fra den leksikalske udfyldning alene. *Elefanten/musen* har som valensled 1 tydeligvis en anden rolle, end de samme to har som valensled 2, hvilken ikke-sproglig realitet man end måtte tillægge de to udsagn. Under inspiration fra Michael Herslund og Lone Schack Rasmussen⁷ ansættes her tre makroroller, som kaldes Initiator – Entitet – Ramme, I – E – R:

7 Fx Herslund (1996) og Schack Rasmussen (1995).

- (10) a *Elefanten*^I tramper *musen*^E *flad*^R
 b *Musen*^I tramper *elefanten*^E *flad*^R
 c *Elefanten*^E bliver trampet *flad*^R af *musen*^I

Det er altså indholdsroller; heraf kommer det, at de har indholdstermer (i modsætning til Herslunds Subjekt – Objekt – Adjekt). Der ansættes mønstre af roller i kombinationer op til 3. Dette svarer til, at der på udtrykssiden kun kan være en kombination af 3 obligatoriske valensled til et verbum; af dette kan man vel så aflede, at det maksimale antal valensled er 3, på udtryks- og indholdssiden. Og derfor også højst 3 roller. Disse makroroller er ret grove i det indholdsmæssige omrids og skal forstås meget prototypisk; de kan så raffineres i rolleopfattelsen ved den leksikalske udfyldning af valensleddene. Dette sker i kraft af de leksikalske valg:

- (11) a Man mischt nicht nur Musik, sondern man mischt Musik mit Leuten. [...] Das ist ein einmaliges und großartiges Zusammenspiel. Nur *dieses Zusammenspiel*^I_{val.1} kann erklären, warum Techno in allen Ländern anders ist (*Zeit Mag.* 7.11.97,34)
 b Nur mit diesem Zusammenspiel kann *man*^I_{val.1} erklären, warum Techno in allen Ländern anders ist

I (11a-b) er 1. valensled samtidig Initiator; men i (11a) raffineres ved leksemudfyldningen rollen i retning af Instrument, medens den i (11b) raffineres i retning af Agent.

Faktisk opereres der i grammatikken med to sæt af roller. Heraf er kun makrorollesættet valensbetinget, fordi det er verbet, der ved sit indhold deler disse roller ud. Det er altså relationale roller, roller som kun kan forstås ud fra relationen til verbet. Det andet sæt er kategoriale, ontologiske, roller; det er situationsnære roller, som vi kender og kan forstå i sig selv på forhånd, uden tildeling fra et verbum. Det er fx Agent, Patient, Recipient, Instrument etc. Et rollesæt bestående af disse kategoriale roller er meget problematisk at arbejde med i en grammatik. Da der ikke kan fastsættes skarpe (altså diskrete) distinktioner mellem dem, og de derfor kan være genstand for gentagne fingraderinger, så

er deres antal i princippet uendeligt⁸. Og derfor uanvendeligt i forbindelse med valens, der bygger på et mindre antal subkategoriseringer af et stort antal verber. Ved en kombination af to roller som vist i (11a-b), kan man arbejde med et valensbetinget rollesæt uden at skulle ansætte enten evt flere roller per valensled per verbum, eller – endnu værre – at skulle ansætte homonyme verber med forskellig rollevalens.

Nu kan man imidlertid ikke undvære kategoriale roller i grammatikken. Man bruger dem ofte fx til beskrivelse af adverbialled, som LOC, DIR, FONS, TEMP DUR, TEMP PUNKT, MOD etc. Denne ledtype er som oftest ikke valensafhængig og står derfor uden for et system af relationalt overførte roller. Adverbialled + kategorial rolle har en funktion, fx i positionsbeskrivelser, eller beskrivelser af tempusvalg. Disse roller kan altså ikke undværes, men deres antal bør holdes nede, og de må ikke være enerådende ved valensbeskrivelsen. Her kan de kun spille en rolle som beskrivelse af selektionen af indholdstræk for det enkelte valensled:

- (12) *Sie*^E_{val.1} befinder *sich*_{val.2} *in der Friedrich-Wilhelm-Straße*^{R-LOC}_{val.3}
 (13) *Sie*^E_{val.1} begibt *sich*_{val.2} *in die Friedrich-Wilhelm-Straße*^{R-DIR}_{val.3}

De kategoriale roller er i grammatikken begrænset til et sæt, hvoraf ethvert medlem skal bruges et eller andet sted i den grammatiske beskrivelse. Flere skal der ikke være. De indgår ikke i selve valenskapitlet, men er en forudsætning for det.

Indholdsvalensen består altså i første omgang af 2 forskellige ting: indholdstrækselektion og makrorolleoverførsel. Trækselektionen er meget overordnet og kan sådan set betragtes som modsat et udtrykspotential: indholdspotentialet består i, at der under iagttagelse af disse træk kan fyldes mere indhold i ved hjælp af den leksikalsk udfyldning. (Der lægges altså til ved realisering på indholdssiden, hvor der ved udtrykspotentialet trækkes fra). Således seligerer *at trampe* et levende bevægeligt væsen med en vis kraft i bentøjet for valensled 1. Og hvis den leksikalske udfyldning en gang imellem ikke opfylder dette krav, så får leddet tillagt rudimenter af det alligevel i form af metaforisk overførsel:

8 Jf. Falster Jakobsen (1996b).

(14) *Valensfejlen*_{val.1} tramper mig i øjet.

Det prototypiske valensled har således både en udtryksside og en indholdsside. Valensled er samlebetegnelsen, og aktant er betegnelse for den isolerede udtryksside, argument for den isolerede indholdsside. Skulle det være nødvendigt at operere med isolerede udtryks- og indholdssider? I hvert fald har man i Tyskland skabt sig et problem ved ikke at gøre det konsekvent. Fx har man påstået, at formelle størrelser som det formelle *es* og det ægte refleksiv, som i

(15) [...] bei Techno gibt *es* kein geschlossenes Werk mehr (*Zeit Mag.* 7.11.97,37)

(16) Viele Politikerfrauen bescheiden *sich* damit, Efeu an einem starken Baum zu sein (*Zeit Mag.* 15.8.97,5)

ikke er valensled. I disse to ikke-sproglige foretelser, som skildres i de to sætningskonstruktioner, kan man ikke forestille sig, at *es* hhv. *sich* repræsenterer særskilte faktorer; i den sproglige verden, diskursverdenen, står *es* og *sich* her så heller ikke for distinkte størrelser, hvorfor man ikke kan tillægge dem nogen særskilt referens og rolleværdi; af den grund har man også frakendt dem valensværdi. Dette er noget af et problem af syntaktiske grunde. For det første får man fx så i *es gibt kein geschlossenes Werk* et aktivt realisationsmønster med et akkusativobjekt uden et subjekt, hvis subjektet altid er et valensafhængigt led; til gengæld har man en størrelse flagrende, nemlig *es*, hvis relationale status er uafgjort. Og hvis subjektet ikke behøver at være et valensafhængigt led, så begynder hele valensideen at glippe. Dette er uholdbart i den velordnede grammatik. Både *es* og *sich* indgår i kanoniske realisationsmønstre:

(17) geben + subj_{nom.} + obj_{akk.}
bescheiden + subj_{nom.} + obj_{akk.} + obj_{prep.}

Det vil sige, at *es* og *sich* har en kasus, som indgår i et mønster med andre kasus, således at distinktiviteten er bevaret i valenssyntagmet. Uden indregning af den formelle størrelse står man tilbage med nogle sære, skæve mønstre, som enten ikke ligner andre mønstre, eller er meget sjældne, evt. gammeldags mønstre.

Bedre er det, at man ved en vis del af verberne regner med en skævfordeling af aktanter og argumenter, således at antallet af argumenter kan være et under eller et over aktantantallet. På den måde har (15) og (16) en aktant mere end argumenter. Eksempler på færre argumenter har jeg givet, jf. (12) og (13); et eksempel på det modsatte er fx *gebären*. *Haben Sie je geboren?* implicerer en størrelse, et uspecificeret barn, som fungerer som E til subjektets I. At det må forholde sig sådan, ses af, at der kun kan realiseres et objekt til E, såfremt dette er en specifikation af argumentet; et uspecificeret *Kind* opfattes som tautologisk i vores verdensopfattelse⁹:

- (18) Sie gebar eine Tochter/Zwillinge/ein sehr kleines Kind
 (18') *Sie gebar ein Kind

I modsætning til udtrykspotentialitet ved de enkelte valensled, som beklippes ved realisation, så bliver indholdsvalensen stående: både makrorollen og den overordnede indholdsramme for leksikalsk udfyldning. I

- (19) *Rosa Luxemburg*^E_{val.2 Subj} wurde aus politischen Gründen ermordet

er der stadigvæk to argumenter på færde: det ene, *Rosa Luxemburg*, er blevet realiseret med tilhørende aktant, som sætningsleddet subjekt. Det andet argument har ikke noget udtryk i sætningen, men opfattes alligevel som Initiatoren, Agenten i sagsforholdet; og det skal være en HUM-agent, siger den overordnede indholdsselektion. Hvor kommer så det indhold fra? Ja, det kommer fra den paradigmatiske viden om verbets samtlige mulige konstruktioner, eller sagt på en anden måde: det kommer fra en viden om dette verbs abstrakte valens. På udtryks- og på indholdssiden.

Den paradigmatiske dimension er ofte forsømt i syntaksen, og også i valensbehandlinger. Det er den, der i sidste ende muliggør, at man kan sammenregne alle et verb + valensleds konstruktionsmuligheder til én valensangivelse.

9 Jf. Falster Jakobsen/Harder (1994).

3.4 Indholdsvalens set kontrastivt

Det er selvindlysende, at der er forskelle i udtryksvalensen mellem tysk og dansk; det er en af hovedgrundene til overhovedet at interessere sig så meget for det i en grammatik af den foreliggende art. Men også på indholdssiden kan man have glæde af valensen. Verber, der skildrer materielle handlinger har normalt den samme makrorollefordeling på de to sprog; det kan ikke undre, eftersom materielle foreteelser i den ikke-sproglige verden er anskuelige og derfor får en analog gengivelse på forskellige sprog. Langt mindre anskuelige er derimod mentale foreteelser; og dette forhold genspejler sig i makrorollefordelingen ved mentale verber:

- (20) Die Inszenierung hat nichts mit Erfahrungen auf dem Dorf zu tun. [...] *Meiner Mutter*^{EX_{val.2}} hat das Stück sehr gut gefallen, *mein Vater*^{EX_{val.1}} konnte damit nichts anfangen (*Zeit Mag.* 9.5.97,5)

Mentale verber har som mindst et valensled en Experient; nogle fremstillinger¹⁰ opfatter Experienten som en rolle, der indgår i paradigmet med de andre roller; andre¹¹ opfatter Experient som en tillægsrolle, der lægges uden på en anden rolle. Experienten har som rolle ingen distinktiv værdi, eftersom der kan være flere Experienter pr. verbum:

- (21) *Der Polizist*^{I EX} erklärte *mir*^{R EX}, [was ich alles falsch gemacht hatte]^E

Så hvis distinktivitet indgår som en meget stærk faktor i rolleforståelsen, er det at foretrække at betragte Experienten som en tillægsrolle.

Allerede enkeltsprogligt kan Experienten ligge på forskellige valensled ved verber, der må betragtes som rimeligt indholdsanaloge:

- (22) Seine groben Worte erschreckten *mich*^{EX_{val.2}}
Ich^{EX_{val.1}} erschrak über seine groben Worte

10 Fx Herslund (1996:76).

11 Fx Dik (1989:98 f.).

Kontrastiv får dette en deskriptiv relevans. Godt nok finder man den samme enkeltsproglige variation i tilskrivningen af Experimenten:

- (20') a Stykket behagede *min mor*^{EX_{val.2}}
 b *Min mor*^{EX_{val.1}} kunne godt lide stykket
 c *Min far*^{EX_{val.1}} kunne ikke stille noget op med stykket
 d Stykket sagde ikke *min far*^{EX_{val.3}} noget

Men der kan også gives normbeskrivelser for det enkelte sprog; således foretrækker dansk tydeligt, at Eksperimenten skal knyttes sammen med subjektet i realiseret som i (20'a) og (22'a):

- (22') a *Jeg*^{EX_{val.2}} Subj blev forskrækket over hans grove ord
 b Hans grove ord forskrækkede *mig*^{EX_{val.2}} Obj

4. Realisationsmønstre

Realisationsmønstre har deres egne udtryk – det er klart nok. De har også deres egne abstrakte indhold; det er det, der gør, at man kan forstå mærkelige realisationer af et bestemt verbum, således at sætningsleddene får tillagt roller og andre træk, som ikke kan stamme fra verbets normerede valens¹². Verbet *riechen*, 'at lugte' er enten divalent og betyder 'at udsende lugt', således at luftkilden realiseres som obligatorisk subjekt, mens et kun fakultativt adverbial angiver modaliteten. Realiseret med subjekt alene, realiseres samtidig uden aktant et argument med en bestemt værdi inden for lugtspektret, nemlig 'dårlig':

- (23) *Er*^E riecht nicht *nach Rosen*^{R MOD}
Er^E riecht

Eller det har en anden valens, også divalent med to obligatoriske led. Her med 1.valensled som subjekt og 2.valensled som adv. LOC; *riechen* betyder da 'at indånde lugt':

- (24) *Er*^E riecht *an einer Rose*^{R LOC}

12 Jf. Falster Jakobsen (manus).

Men det realiserede eksempel med *superschlaue Schüler* (25) svarer ikke til nogen af disse valenser. Det betyder naturligvis 'at snuse ind i' og kombinerer således det ene af de to obligatoriske led i betydning 2 med en Direktivangivelse, som ikke er forudset i nogen af de to valenser:

- (25) (om gymnasiaster i ex-DDR:)
Superschlaue Schüler^E riechen *in die Produktionssphäre*^{R DIR}, müs-
 sen die Hallen fegen (*Wasserfarben*:77)

Forståelsen af eksemplet er kun mulig, fordi realisationsmønstrene har deres eget indhold. Her findes generelt en kombination Entitet og Ramme, som er DIR:

- (26) *Er*^E blickt *in die Halle*^{R Dir}

For at beskrive eksempler som (25), hvor et verbum med en given valens deriveres i et „forkert“ realisationsmønster, må man opgive en forestilling om en obligatorisk en-til-en derivation fra valens til realisationsmønster. Ergo må der også være to forskellige niveauer at operere imellem, således at „skæve“ derivationer kan finde sted. Opfattelsen af et verbums valens er et spørgsmål om frekvens i realisationen: hyppigt oplevede realisationsmønstre danner basis for valensopfattelsen; engangsrealisationer indgår ikke. Som compensation herfor må man så til gengæld regne med, at der kan ske afvigende derivationer ind i allerede forekommende realisationsmønstre. Bemærkelsesværdigt er, at realisationsmønstrene er en meget konstant mængde af størrelser i grammatikken; der kommer ikke uden videre nye mønstre til; det tager faktisk uhyre lang tid at forandre dem. Deres syntagmatiske indhold er også konstant; derfor kan en skæv derivation normalt udmærket godt forstås. Valensmønstrene selv er også konstante, som følge af, at de er tilbageregninger fra realiserede realisationsmønstre. Det fluktuerende ligger i relationen mellem valensmønster og realisationsmønster for det enkelte verbum i det enkelte tilfælde.

Realisationsmønstre er at betragte som mønstre med kun obligatoriske størrelser, idet mønstret er fastsat ud fra antallet af realiserede valensled. Dette til forskel fra valensmønstre, der også opererer med fakultative størrelser; et verbum kan således deriveres i forskellige sætnings-

mønstre, alt efter, om fakultative valensled realiseres eller ej. (27) og (27') er to forskellige sætningsmønstre, som det samme valensmønster kan deriveres i, et trevalent verbum med to obligatoriske og et fakultativt valensled:

- (27) Wenn ich klassische Musik höre, freue *ich*_{val.1} *mich*_{val.2} *über eine andere Form von Reichtum und Komplexität*_{val.3} (*Zeit Mag.* 7.11.97,37)
 (27') Wenn ich klassische Musik höre, freue *ich*_{val.1} *mich*_{val.2}

Ligesom der i valensmønstre kan forekomme formelle størrelser, størrelser som er aktanter uden samtidig at være argumenter, kan der forekomme realisationsmønstre med formelle størrelser, som ikke har basis i det pågældende verbums valens. De kommer så at sige først ind i sætningskonstruktionen på realisationsmønsterniveau:

- (28) Das Musikstück_{val.2-Subj} entschlüsselt *sich*_{Obj} immer wieder neu im Mix, am Abend (*Zeit Mag.* 7.11.97,37)
 (28') Der Diskjockey_{val.1-Subj} entschlüsselt das Musikstück_{val.2-Obj}
 (29) *Es*_{Subj} träumt *sich*_{Obj} *gut*_{Adv}^{Mod} bei Technomusik
 (29') Man_{val.1-Subj} träumt

I (28) er valensled 2 blevet subjekt i en aktiv konstruktion; i (29) er der ingen valensled tilbage. Begge konstruktioner betragtes som pseudopassiviske konstruktioner. Det passive ligger i, at valensled 1 er demoveret fra realisationen som subjekt, et karakteristikum, som tillægges passiv. Det pseudoagtige ligger i, at det faktisk stadig er en aktiv verbalkonstruktion. (28) og (29) er således også eksempler på, at realisationsmønstre har deres egen indholdssyntaks.

5. Sætningsledsniveau

„Fra valensled til sætningsled“ som emnekreds deler sig op i flere underkapitler, følgende niveauerne. Der er et kapitel om valens, både på udtryks- og indholdssiden, et kapitel om realisationsmønstre, og et kapitel om sætningsled. Det er sådan, at der foruden de som sætningsled realiserede valensled også findes en række ikke-valensbundne sætningsled. Og det forholder sig jo ikke sådan, at bestemte typer sæt-

ningsled er entydigt valensbundne størrelser. Typisk finder man objekter i dativ og adverbialer i begge kategorier.

Mange forhold ved sætningsled gælder imidlertid, hvad enten leddet er et valensled eller et frit led; i selve sætningen som konstruktion indgår begge typer led med lige vægt. Således er fx en del af lineariseringen afhængig af sætningsledsværdien og ikke af valensværdien. De frie dativobjekter behandles på lineariseringsniveau ikke anderledes end valensbundne dativobjekter¹³:

- (30) a *Diese Technomusik*_{val.1} gibt *mir*_{val.3} *tiefe Erlebnisse*_{val.2}
 b *Diese Technomusik*_{val.1} geht mir *viel zu weit*_{val.2} in ihrem musikalischen Ausdruck

Til gengæld har de fleste sætningsled forskellige positionsmuligheder alt efter den udtrykskonstruktion, de er realiseret i. Forskellige positioner er normalt forbundet med forskellig informationsstruktur, altså indholdsstruktur, i sætningskonstruktionen. Dette gør det vanskeligt at afhandle positionsspørgsmålet, før der er valgt konstruktionsmåde. Derfor ansættes der et særskilt sætningsledniveau, som inkluderer det enkelte leds konstruktion. Et banalt eksempel er den eneste obligatoriske position, et subjekt i form af et relativ har, til forskel for et subjekt, som er NP eller en anden type pronomen:

- (31) Aber ausgeschlossen werden etwa *die Alten*. Das ist der heimliche Altersrassismus der Jugendkultur.
 Stimmt nicht. [...] *Der Altersrassismus* besteht eher darin, daß *man* glaubt, *die Alten* müßten jetzt mittanzten. Unter den Jugendkulturen gibt *es* keine, *die*_{relativ} so selbstverständlich ältere Leute integriert. *Ich* bin selber schon 32 Jahre alt, für einen 18jährigen ist *das* ziemlich alt (*Zeit Mag.* 7.11.97,34)

Min bestræbelse er at skabe en vis sammenhæng i området „fra valens til sætningled“. I traditionelle grammatikker har der både været rudimenter af valens, fx i tyske grammatikker mange sider om, hvad forskellige verber styrer. Der står også en del om sætningsled. Hvad der ikke

13 I begge tilfælde står *mir* på plads 5, jf. Colliander (1998:224).

står noget om, er forbindelsen mellem det ene og det andet. Der er traditionelt ikke noget om, hvordan man kommer fra en sætnings enkelte dele til en fuldgyltig sætningskonstruktion. Ikke engang, hvad en sådan sætningskonstruktion bør indeholde. Det prøver jeg så at skabe en forbindelse i, men ikke på en generativ måde, forstået således, at vejen går unidirektionalt fra „dybdestrukturen“ til „overfladestrukturen“. Godt nok har jeg også både et konkret og to abstrakte niveauer; men rent teoretisk skildret er vejen den omvendte: fra de konkrete realiser til abstraktionerne. Således at abstraktionerne ikke er noget reelt forud eksisterende i den gengivne form. Denne form er et resultat af grammatikerens arbejde – med de forenklinger og forvanskninger, som det måtte medføre. Jeg prøver altså at skildre abstraktionsgrundlaget, og at den ansatte valens som sagt ikke er gudgiven. Det er kun selve ordningen i fremstillingen, der viser vejen fra abstraktion til realisation. Dette valg går ud fra, at enkodering er sværere for en ikke-native speaker end dekodering, i hvert fald i parret tysk-dansk. Og at ordbøgerne angiver valenser.

6. Afslutning

At ville lave en bedre sammenhæng er ikke uden omkostninger. Omkostningerne er i større stil at fortie andre synspunkter på samme fænomen. Man kan så spørge sig selv, hvor vigtigt det er at få synspunkter at vide, som fremstillingen i sin helhed ikke deler. Det afhænger af målgruppen. Jeg anser det for mere hensigtsmæssigt over for den valgte målgruppe, studerende ved universiteter og lærestalter og opefter i hierarkiet, at skabe sammenhæng.

Når man taler om målgruppen, så er det mennesker med skandinaviske sprog som modersmål, først og fremmest dansk. Derfor er der lejlighedsvis også indlagt kontrastive bemærkninger. Jeg kan forestille mig den indvending mod min fremstilling, at den er meget kompliceret: både et abstrakt og et mellemniveau, samt et realiseret niveau; foruden et udtryksplan og et indholdsplan. Det er for meget for en gennemsnitshjerne. Dertil er først og fremmest at indvende, at verden er kompliceret, og at det kun skaber forvirring og uklarhed at ville reducere noget kompliceret til færre kategorier, som er skæve. For det andet tjener de mange kategorier sig hjem på den kontrastive beskri-

velse. Både ved indholdsvalens og udtryksvalens er der lejlighedsvis forskelligheder ved verber, der i sig selv betragtes som indholdsanaloge. Det skaber fejl, hvis man ikke gør opmærksom på, hvori nøjagtigt forskellen ligger. Der er de store grove forskelle i form og (i mindre grad) i okkurrensmuligheder mellem de to sprog. Der er også mere fingraderede forskelle, som fx på hvilket nummer valensled trækkes Experient ligger ved enkelte indholdsanaloge verber.

Der er også forskel i den måde, de enkelte – måske ellers analoge – valensmønstre realiseres på i de to sprog. En gammel eksempeltraver er trevalente verber, der i aktivkonstruktioner kommer ud med to objekter og med samme rollefordeling på de to sprog. Valensled med akkusativ i potentialet kan ved de fleste verber realiseres som subjekt i passivsætninger. Det er en regel, der gælder for begge sprog. Men da kun det ene valensled, nummer 2, på tysk har potentialet akkusativ, kan kun dette valensled realiseres som subjekt. På dansk kan både valensled nr. 2 og 3 blive subjekt, eftersom de begge står i akkusativ, uanset rollen:

- (32) a Der Rektor der Universität Kopenhagen überreichte *dem Dirigenten*_{val.2-Obj.dat.} *den Sonningpreis*_{val.3-Obj.akk.}
 b *Der Sonningpreis*_{val.2.Subj} wurde *dem Dirigenten*_{val.3-Obj.dat.} überreicht
 c Rektor for Københavns Universitet overrakte *dirigenten*_{val.3-Obj.akk} *Sonningprisen*_{val.2-Obj.akk.}
 d *Sonningprisen*_{val.2-Subj} blev overrakt *dirigenten*_{val.2-Obj-akk.}
 e *Dirigenten*_{val.3-Subj} blev overrakt *Sonningprisen*_{val.2-Obj.akk.}

En kilde til megen konfusion fra både dansk og tysk side.

Endelig til mit eksempelmateriale. Det består dels af konstruerede eksempler, dels af excerperede eksempler fra moderne kilder. Det sidste for at skabe større nærhed til, hvordan ægte ibrugtagne sætninger kan være. Konstruerede sætninger som *Meine Oma stammt aus Ostpreußen*, som mange grammatikker er så rige på, skal holdes nede til et absolut første demonstrationsniveau. De afspejler ikke det ægte komplikationsniveau i tyske sætningskonstruktioner.

Henvisninger

- Colliander, Peter (1998). Topologikapitlet i den Tyske Grammatik. In: nærværende bind, s. 211-244.
- Dik, Simon C. (1989). *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. Functional Grammar Series 9*. Dordrecht/Providence RI, Foris.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael Fortecue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.) (1996). *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Falster Jakobsen, Lisbeth (1996a). Valency Description – a Question of Strategy and Purposes. Expression and Content Valency. Part I. In: Schøsler, Lene & Mary Talbot (red.). *Studies in Valency I. Rask Supplement Vol. I*. Odense University Press, 161-183.
- Falster Jakobsen, Lisbeth (1996b). Semantiske roller i tysk – og mine anskuelser om roller. In: Schack Rasmussen, Lone (red.). *Semantiske Roller. Odense Working Papers in Language and Communication Nr. 10*. Odense University, 21-42.
- Falster Jakobsen, Lisbeth (1996c). Beskrivelsesniveauer og dimensioner i den grammatiske model. *Hermes 17*, 139-168.
- Falster Jakobsen, Lisbeth (1997). Das große Neutrum der Natur – eller – Lejlighed gør tyve. In: Peter Harder (red.). *Avalente verber. Funktionelle Fodnoter*. Københavns Universitet, 7-13.
- Falster Jakobsen, Lisbeth. *Valency – a question of token frequency* (manus).
- Falster Jakobsen, Lisbeth & Peter Colliander (1993). Tysk Projektbeskrivelse. In: Bache, Carl (red.). *Ny forskning i grammatik*. [Fællespublikation 1]. Odense Universitetsforlag, 95-109.
- Falster Jakobsen, Lisbeth & Peter Harder (1994). Valency in a Hjelm-slevian-inspired functional grammar. In: Jens Elmegaard Rasmussen (red.). *Linguistic Studies in Honour of Jørgen Rischel. Acta Linguistica Hafniensia*, Vol. 27,2, 275-285.
- Fauconnier, Gilles (1994). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge University Press.
- Halliday, M.A.K. (1996). On Grammar and Grammaticals. In: Hasan, Ruqaiya, Carmel Cloran & David Butt (red.). *Functional Descriptions. Theory in Practice. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series IV – Current Issues in Linguistic Theory 121*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1-38.

- Heltoft, Lars & Lisbeth Falster Jakobsen (1996). Danish passives and subject positions as a mood system. In: Engberg-Pedersen, Elisabeth et al., 99-234.
- Herslund, Michael (red.) (1996, foreløbig version). *Det franske sprog. Kapitel III: Valens og Transitivitet.*
- Helbig, Gerhard (1992). *Probleme der Valenz- und Kasustheorie. Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft* 51. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- Schack Rasmussen, Lone & Lisbeth Falster Jakobsen. From lexical potential to syntactic realization: A Danish Verb Valency Model. In: Engberg-Pedersen, Elisabeth et al., 103-158.
- Welke, Klaus M. (1988). *Einführung in die Valenz- und Kasustheorie.* Leipzig, VEB Bibliographisches Institut; Tübingen, Franke.

Kildehenvisninger:

- Wasserfarben:* Brussig, Thomas (1997). *Wasserfarben.* München, dtv 1490.
Zeit Mag.: *Zeit Magazin* <dato, side>.

